

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационния труд на ас. Илияна Чалъкова,
докторант в редовна форма на обучение
към катедра „Испанистика и португалистика“, ФКНФ,
СУ „Св. Климент Охридски“

на тема „Тялото и смъртта в творчеството на Мария Тереза Орта,
Елия Корей и Инеш Педроza“

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“

от проф. д-р Яна Андреева,
катедра „Испанистика и португалистика“, ФКНФ,
СУ „Св. Климент Охридски“

Дисертационният труд на Илияна Чалъкова е оригинално и приносно изследване, посветено на една относително по-слабо проучена страна на иначе привличащата постоянен научен интерес тематика на текстовете с женско авторство. Темата за тялото и смъртта в творчеството на съвременните португалски писателки Мария Тереза Орта, Елия Корей и Инеш Педроza е не само значима – съответно и подходящо подбрана за разглеждане в един дисертационен труд, – но и поради сложността си съдържа немалко предизвикателства за един млад учен. Структурата на дисертацията е добре обмислена, ясна, логична и балансирана. Тя включва пет части – въведение, три глави, заключение, приложения и библиография. Общият обем на изследването е 291 с., от които 15 с. съответстват на приложенията и списъка на цитираната и консултираната литература.

Въведението (с. 4–16) успешно обосновава избора на темата на дисертацията, като се позовава на значението на тематичната и интердисциплинарната перспектива за тълкуването на литературните текстове, които са обект на проучване. Целите, задачите и структурата на дисертацията, както и методологията на работа са ясно дефинирани, описан е и корпусът от общо 23 творби на Орта, Корей и Педроza, които се анализират в труда. Следва да се отбележи, че този корпус е подбран много сполучливо – той не само включва знакови за творчеството на авторките произведения, но и съдържа творби от последното десетилетие. Още тук изпъква едно от достоинства на дисертационния труд, а именно намерението му да осъществи един съвсем актуален прочит на все още продължаващото творчество на три активни и открояващи се сред своето поколение португалски писателки. Като се има предвид съвсем слабото познаване на изследваните

авторки в българския контекст, положително впечатление прави синтезираното представяне на творческите им траектории, което умело заостря вниманието върху основните белези на тяхното писане и върху трайната обвързаност на творбите им с извеждането на темите за тялото и смъртта от гледна точка на пишещата жена. С подобно въвеждащо представяне Илияна Чалъкова успешно аргументира избора си именно на тези три женски гласа сред множеството жени писателки, изявяващи се днес на литературното поприще в Португалия.

В първата глава на дисертацията (с. 17–83), озаглавена „Тялото и смъртта като интердисциплинарни понятия и проблеми“, докторантката предприема едно задълбочено проучване на теоретичната и критическата литература по въпросите, които стоят във фокуса на изследването ѝ, с цел да оформи и обоснове личния си интерпретативен подход към анализирания по-нататък текстове. Направеният обзор се съсредоточава върху представите за тялото и смъртта в съвременната философия и социология и обхваща редица значими изследвания – от трудовете на Шопенхауер, Хайдегер, Хусерл, Мерло-Понти и Макс Вебер до тези на Фуко, Бауман, Жан-Люк Нанси и Жозе Жил. Следва да се отбележи, че Чалъкова селектира много внимателно и целенасочено постановките, които конкретно да ѝ подпомогнат в оформянето на концептуалния апарат, с който впоследствие ще борави. Предвид открояващото се родовополовото измерение на изследвания корпус, дисертантката отделя особено внимание на приноса на родовополовия дебат за концептуализацията на тялото и смъртта, като се спира на приноса на Симон дьо Бовоар, Джудит Бътлър, Люс Иригаре, Моник Витиг, Сандра Бем и др. Съсредоточавайки се върху литературните проекции на изследваните теми, тя разглежда и някои съвременни теоретико-критически постановки по въпроса за тялото и писането, и в частност за тялото в текста с женско авторство (Шоултър, Сиксу, Гилбърт и Гюбар). Тук трябва да се подчертае, че сред множеството разгледани автори и течения, Чалъкова успява да открие най-продуктивните постановки за избраните от нея посоки на анализа, като особено сполучливо са подбрани онези интердисциплинарни ракурси, които насищат подхода ѝ към текстовете с философски, социологически, психологически и на места психоаналитични перспективи. Много добро впечатление прави фактът, че докторантката е отлично осведомена и отчита приноса на българската хуманитаристика, като се позовава на изследванията на Богдан Богданов, Боян Манчев, Клео Протохристова, Милена Кирова, Георги Каприев, Амелия Личева, Миглена Николчина и др.

Бих искала специално да отбележа удачното историколитературно и социокултурно контекстуализиране на въпросите за тялото и смъртта по отношение на португалската литературна среда, което Чалъкова много уместно предприема на финала на Първа глава. Към представените в първоначалния вариант на дисертацията литературноисторически прецеденти тя е добавила, следвайки направените по време на предварителното обсъждане препоръки, синтезирани обзори на творчеството на Флорбела Шпанка, Ирене Лижбоа и Наталия Корея, с което успешно оформя картината на португалския социокултурен контекст по протежението на ХХ в., в който женското без комплекси извънредно трудно си проправя път. Най-подробно дисертантката се спира на *Нови португалски писма* на „трите Марии“ (Мария Изабел Барено, Мария Вельо да Коца и Мария Тереза Орта), като адекватно характеризира ролята на тази ключова творба за утвърждаването на женската тематика в португалските литературни среди.

Основните приносни моменти на дисертационния труд се съдържат във Втора и Трета глава, в които Илияна Чалъкова доказва зрелостта си на изследовател, като разглежда преплитането на проблемите на тялото и смъртта съпоставително в творчеството на Орта, Корея и Педроза, интегрирайки умело адекватната си теоретична перспектива в литературнокритическите анализи, които осъществява. Във Втора глава, „Тялото и смъртта в литературния текст с женско авторство при Мария Тереза Орта, Елия Корея и Инеш Педроза“ (с. 84–180), дисертантката предприема едно сложно съпоставяне на начина, по който темите за тялото и смъртта се разгръщат многопластово и многоизмерно, което начинание се усложнява още повече от многожанровия характер на подбрания от нея корпус. Видно е, че Чалъкова смело излиза от „зоната на комфорт“ на литературоведа, избиращ да работи в полето на един-единствен или близки жанрове. Счита, че тя се е справила успешно с това изследователско предизвикателство, като постъпателно подрежда, наслагвайки или успоредявайки, отделните елементи и посоки на анализа си на стихотворни творби, художествена проза (романи, разкази, очерци), драматургични текстове, публицистика. Като се опира на някои критически постановки, но и формулира ясно своето становище, Илияна Чалъкова умело и аргументирано очертава белезите на изследваните от нея творби. Значими са заключенията ѝ относно „литературното майчинство“, изведени от компаративистичния анализ на *Майко моя, любов моя* на Орта и разказите на Корея, които разкриват начина на преплитане на темите за раждането на човека, раждането на твореца и раждането на художествения текст. Като анализира практиките на представяне на човешкото тяло, както и на репрезентация на еротиката на женското тяло и на сексуалността, а също и посоките на пренаписване на

някои класически митове в редица литературни текстове на Орта, Корея и Педроза, Чалъкова успява да открие в пресечното пространство на литературното с общественото идейните, структурните и функционалните особености на изследваните творби.

Като се концентрира в края на Втора глава върху чувствителността на женското авторство към философските въпроси на съществуването в свързаните с темата за смъртта произведения на Елия Корея (*Погубване*) и на Инеш Педроза (*Липсваш ми*), направеният от Чалъкова анализ осъществява плавен преход към Трета глава (с. 182–271), посветена на фигурите на женското тяло и на социалните функции на смъртта в творбите на трите изследвани авторки. Тук фокусът на изследването се съсредоточава върху фигуративното представяне на жената в социалните ѝ роли на съпруга и майка, както чрез традиционните патриархални образи на нейното тяло, така и чрез противостоящите им новаторски и често пъти индивидуални усещания за него, по думите на самата Чалъкова. Разглеждайки ролевите изяви на женските фигури в избрани произведения от изследвания корпус, дисертантката се спира последователно и в детайли на мъжко-женските отношения в съпружеските двойки и на властовите напрежения в тях, на отношението на героините към институцията на брака, проявяващо се във фиктивното му използване, в емоционалната му несъдържателност и, в крайна сметка, в неговата смърт. Като анализира задълбочаването и отложеното разрешаване на конфликта между женското и мъжкото, който описва като властови конфликт, анализът извежда и характеризира разновидностите на фигурата на съпругата – „домашният ангел“, „лудата“, „бунтарката“. В стремежа си да разгледа в пълнота изследваната проблематика, дисертантката се спира и на фигурата на жената като майка, като откроява чрез задълбочен анализ на избрания корпус социално конфликтната идея за майчинството и опита за преразглеждане на традиционната представа за майчинство, с особен фокус върху тематичните акценти, върху които се съсредоточават в определени свои творби Орта, Корея и Педроза: аборт, власт и детеубийство.

Така разгърнатият мащабен сравнителен анализ на избраните от докторантката произведения логично довежда до финалните заключения в дисертацията. Считам, че работата би спечелила, ако в отделните си части съдържаше открояващи се експлицитно изведени частични изводи, които ясно да насочват към формулираните на финала на труда заключения. Самото Заключение (с. 272–276) е добре построено и представя съществени изводи за присъствието и начина на разгръщане на темите за тялото и смъртта в текстовете на Мария Тереза Орта, Елия Корея и Инеш Педроза. Релевантността на тези изводи потвърждава правилния избор на тема, обект, цели,

задачи, теоретична рамка и методология на изследването. В заключителната част на дисертацията Чалъкова компетентно обобщава различните проявления, чрез които присъства въпросът за тялото у всяка една от трите авторки и разграничава доминантата в съответните проявления: естетическа (при Орта), триизмерна сценична (при Корея), социална (при Педроза), като подчертава, че всеки един от тези видове тела притежава „способността да се влива и слива с останалите“ (с. 273). Като откроява преплитането на темата за тялото с темата за смъртта, дисертантката обобщава нейното присъствие като реакция на неприемливото състояние на мъжко-женските отношения, като изход за жената от положението на подчиненост и потиснатост (с. 274). Съществени са и заключенията относно намерението за ревизия на социалното статукво, което се съдържа в творбите на Орта, Корея и Педроза, както и че творческите възгледи на трите авторки се основават не на феминистични позиции, а на хуманизъм, който чрез задълбочено социокултурно наблюдение върху жените цели преминаване на жената знак в жената субект, като ключовата роля в подобен преход се играе именно от представата за женското тяло.

Първичната и вторичната библиография, която коректно е описана в приложената към изследването Литература (с. 280–291), наброява общо 194 заглавия и свидетелства за сериозната осведоменост на докторантката по свързаните с темата на дисертацията въпроси. Дисертационният труд включва също така три приложения, които онагледяват изследваните в труда литературни явления.

Наред с вече посочените приноси за португалистиката моменти в труда на Илияна Чалъкова, трябва да се отбележи също така, че това е първо за България обстойно проучване върху творчеството на Мария Тереза Орта, Елия Корея и Инеш Педроза. То със сигурност ще допринесе за по-пълното познаване, сред българските читатели, на съвременната португалска литература и на нейния специфичен исторически, социален и културен контекст. Бих искала да обърна внимание и на друго важно достойнство на дисертацията, а то е, че илюстрира конкретните анализи с многобройни текстови примери, чийто отличен превод е дело на докторантката. Като се има предвид, че творчеството на трите авторки все още не е познато на българския читател, с изключение на епизодични и откъслечни преводи, бих препоръчала на Илияна Чалъкова да направи опит да завърши цялостно превода на цитираните произведения (поезия, художествена проза, драматургия) и да ги публикува. Вярвам, че това би допълнило популяризаторския ѝ принос по отношение на рецепцията на творчеството на Мария Тереза Орта, Елия Корея и Инеш Педроза в България.

Представеният в настоящата процедура автореферат, в обем от 79 страници, отразява вярно съдържанието на дисертационния труд, посочва коректно научните му приноси и съдържа списък от 11 публикации на докторантката по темата на изследването.

В заключение, като се основавам на изложените по-горе достойнства на представения за публична защита дисертационен труд, считам, че разработката на тема „Тялото и смъртта в творчеството на Мария Тереза Орта, Елия Корей и Инеш Педроza“ отговаря на законовите изисквания за докторска дисертация и убедено препоръчвам на уважаемото научно жури да присъди на ас. Илияна Чалъкова образователната и научна степен „доктор“.

Проф. д-р Яна Андреева

София, 24.06.2019 г.